

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, номзади илмҳои филологӣ Қодиров Дилшод Сайдаллоевич ба диссертатсияи Одинаев Саидахмад Полвонович дар мавзӯи «Воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб дар забони адабии муосири тоҷик», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст

Илми фразеологияи тоҷик имрӯз рушду такомул ёфта, тадқиқотчиёни ин соҳа ба ҳаллу фасли пахлӯҳои гуногуни он даст задаанд. Вале бо вучуди ин бисёре аз масъалаҳои мубраму ҳалталаби фразеологӣ аз назари таҳқиқгарон дур мондаанд. Махсусан, омӯзиши сохтори воҳидҳои фразеологӣ барои ҳалли пахлӯҳои норавшани илми фразеология кӯмак хоҳад расонид. Ҳамин ҷиҳати масъала диққати диссертантро ба худ ҷалб намудааст ва воҳидҳои фразеологии аз рӯи қолабҳои муайян сохташудро мавзӯи кори таҳқиқотии худ қарор додааст.

Дар диссертатсияи мазкур ба муайян намудани сохтор ва маънои воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб, мақоми онҳо дар пайдоиши фразеологизмҳои нав ва хусусиятҳои муҳимтарини ин падидаи муҳими забоншиносӣ аҳамият дода шудааст.

Аз рӯи қолабҳои мушабехи синтаксисӣ шакл гирифта ва сохташавии воҳидҳои фразеологӣ дар забоншиносӣ бо истилоҳҳои гуногун, аз қабилҳои «серия», «гнездо», «ряд», «группа», «моделирование» ва ғайра ифода шуда бошанд ҳам, ба назари диссертант истилоҳи нисбатан мувофиқ воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб мебошад. Пахлӯҳои гуногуни масъалаи мазкурро дар забоншиносӣ олимони варзида Ш.Балли, В.В.Виноградов, М.В.Крилов, В.П.Жуков, С.И.Ожегов, Л.И.Ефимов, С.Г. Гаврин, Н.Н.Амосова, В.Н.Анаимова, И.С.Горелик, А.В. Кунин мавриди баррасӣ қарор дода бошанд ҳам, ҳанӯз баъзе ҷиҳатҳои он ҳалли

пурраи худро наёфтаанд. Дар асари Ю.А.Рубинчик «Асосҳои фразеологияи забони форсӣ» боби махсусе ба масъалаи шаклگیرӣ, сохтору маънои ибораҳои номии аз рӯи қолабҳо сохташуда бахшида шудааст. Дар забоншиносии тоҷик оид ба амсиласозии фразеологизмҳо ва воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб то кунун тадқиқотҳои муфассале ба вуҷуд наомадаанд. Бо вуҷуди ин, баъзе ишораҳо доир ба имконияти аз рӯи қолабҳои муайян сохта шудани воҳидҳои фразеологӣ дар асару мақолаҳои забонишносии тоҷик дарёфт намудан мумкин аст. М.Фозилов дар муқаддимаи фарҳанги фразеологии худ ба имконияти дар натиҷаи иваз шудани ҷузъҳои дохилии фразеологизм ба вуҷуд омадани воҳиди тамоман нав ё «андаке фарқнокӣ» фразеологӣ ишора намудааст. Дар дастурамали таълимии оид ба фразеологияи тоҷик навиштаи таҳқиқотчи шинохтаи фразеология профессор Ҳ.Мачидов қайд карда мешавад, ки воҳидҳои фразеологӣ на ҳама вақт дар натиҷаи рехташавии қолабҳои оддии синтаксисӣ, балки дар асоси қолабҳои мавҷудаи фразеологӣ низ ба вуҷуд омада метавонанд. Қолабҳои фразеологӣ барои пайдоиш ва шаклگیریи воҳидҳои нави фразеологӣ ҳамчун замина ё нусхаи тайёри грамматикӣ ё маъноӣ хизмат мекунанд.

Фразеологизмҳои ҳамқолаб ҳамчун гурӯҳи махсуси воҳидҳои фразеологӣ бисёр масъалаҳои марбути маъно ва шакли воҳидҳои фразеологиро хеле хуб инъикос намуда метавонанд. Омӯзишу таҳқиқи воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб барои муайян намудани сабабҳои тағйирёбӣ, таърихи ташаккул ва роҳҳои пайдоиши фразеологизмҳо кӯмак расонида метавонад. Сабаби мавзӯи таҳқиқи рисолаи номзадӣ интихоб шудани проблемаи мазкур низ ба ҳамин вобастагӣ дорад.

Дар диссертатсияи пешниҳодшуда бори аввал силсилаи фразеологизмҳои ҳамқолаб таҳқиқ шуда, қолабҳои нисбатан серистеъмоли сохташавии воҳидҳои фразеологии забони тоҷикӣ нишон дода мешаванд. Ғайр аз ин, муносибатҳои лексикӣ

категорияҳои гуногуни фразеология – гунаҳо, муродифот, мутазодҳо ва воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб муайян карда мешаванд.

Диссертатсия аз муқаддима, се боби асосӣ, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат мебошад.

Дар муқаддимаи қор актуалнокии мавзӯи таҳқиқшаванда асоснок карда шуда, ҳадаф ва маводи таҳқиқ нишон дода мешавад, аҳамияти назариявӣ ва амалии қор, мақсаду вазифаҳои асосии таҳқиқот муайян карда мешавад.

Боби аввал «Мавқеи воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб дар байни дигар гурӯҳҳои сохтори фразеологияи забони адабии муосири тоҷикӣ» ном дошта, аз ду қисм иборат аст: 1) Нишонаҳои лингвистии воҳидҳои фразеологӣ, ки дар навбати худ ба се зербанд ҷудо карда шудааст: нишонаҳои умумии воҳидҳои фразеологии тоҷикӣ, нишонаҳои махсус ё идоматикии воҳидҳои фразеологии тоҷикӣ, аҳамияти нишонаҳои сохторӣ дар таснифи гурӯҳҳои сохтори воҳидҳои фразеологии забони тоҷикӣ. 2) Гурӯҳҳои сохтори воҳидҳои фразеологии забони тоҷикӣ ва мавқеи қолабҳои фразеологӣ дар байни онҳо, ки аз ду зербанд иборат аст: ҷумлаҳои фразеологӣ ва қолабҳои фразеологии онҳо, ибораҳои фразеологӣ ва қолабҳои фразеологии онҳо.

Дар фасли аввали боби мазкур диссертант ба аломатҳои муҳим ва фарқкунандаи воҳидҳои фразеологӣ диққати махсус дода, аҳамияти онҳоро дар муайян намудани хусусиятҳои воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб қайд менамояд. Ҳамчунин дар фасли дигари ин боб гурӯҳҳои сохтори воҳидҳои фразеологӣ таҳқиқ карда шуда ибора ва ҷумлаҳои фразеологӣ ва қолабҳои фразеологии онҳо таҳлил карда мешавад. Диссертант ибораҳои фразеологиро аз рӯи ба кадом ҳиссаи нутқ таалуқ доштанишон ва воситаҳои грамматикӣ алоқаи байни ҷузъҳоишон гурӯҳбандӣ намудааст. Зимни гурӯҳбандӣ хусусиятҳои фарқкунандаи гурӯҳҳои таснифшуда баррасӣ карда мешаванд.

Боби дуюми диссертатсия «Воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб ва хосиятҳои муҳимтарини онҳо» ба муайян намудани хусусиятҳои сохтори маъноии воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб бахшида шуда, аз се фасл иборат аст.

Муаллифи диссертатсия зимни таҳлил хусусиятҳои зерини воҳидҳои фразеологии ҳамқолабро муайян намудааст: фразеологизмҳои ҳамқолаб бо тобишҳои маъноии худ аз ҳамдигар фарқ карда, на фақат муносибатҳои муродифӣ, балки маъноҳои мустақил ва баъзан антонимири ифода карда метавонанд; чунин фразеологизмҳо аз рӯи як қолаб сохта шуда, сохтори якхелаи грамматикӣ доранд; фразеологизмҳои ҳамқолаб образҳои якхелаи фразеологӣ доранд; мавҷудияти ҷузъҳои доимӣ ва ивазшаванда яке аз шартҳои муҳими ба як қолаб мутаҳид намудани воҳидҳои фразеологӣ мебошад.

Фасли якуми боби мазкур «Воҳидҳои фразеологии ҳамқолаб ҳамчун як навъи махсуси сохтори воҳидҳои фразеологии забони тоҷикӣ» номида шуда, муаллиф воҳидҳои фразеологии ҳамқолабро аз рӯи сохтор ба ду гурӯҳи калон ҷудо менамояд: фразеологизмҳои ҳамқолаби дучузъа ва серчузъа. Шабоҳати ин ду гурӯҳи таснифшуда мавҷудияти ҷузъҳои доимӣ ва ивазшаванда мебошад. Воҳидҳои фразеологии ҳамқолаби гурӯҳи якум дар навбати худ ба ду қисм ҷудо карда мешаванд: воҳидҳои фразеологии ҳамқолаби дучузъаи изофии номӣ ва воҳидҳои фразеологии ҳамқолаби дучузъаи феълӣ. Зимни таҳлили онҳо муаллиф ба хулосае меояд, ки дар забони адабии муосири тоҷик ибораҳои изофӣ бо яке аз ҷузъҳои қолабсоз хеле кам ба назар мерасанд. Қисми зиёди воҳидҳои фразеологии ҳамқолаби дучузъаи забони тоҷикиро фразеологизмҳои феълӣ ташкил медиҳанд. Сабаби асосии ин дар табиати аналитикии феъли забони тоҷикӣ зоҳир мегардад. Феъл ҳамчун ҷузъи воҳидҳои фразеологӣ метавонад бо якчанд калима ҳамнишин гардад, ё акси ин, як калима бо якчанд феъл алоқаманд гардад.

Гуруҳи дуҷоми воҳидҳои фразеологӣ ҳамқолаб – серҷузъа зиёда аз ду калимаро дар бар гирифта, аз ҷиҳати сохтор гуногунанд. Дисертант қолабҳои нисбатан серистеъмоли фразеологизмҳои ҳамқолаби серҷузъаи забони тоҷикиро таҳлил намуда, барои тасдиқи фикри худ маводи сершумореро аз осори адибони тоҷик ҳамчун шохид меоварад.

Ҳамчунин дар боби мазкур монандӣ ва фарқиати воҳидҳои фразеологӣ ҳамқолаб аз гунаҳои худ вариантҳои фразеологӣ баррасӣ карда шудааст.

Боби сеюми дисертатсия – «Муносибати воҳидҳои фразеологӣ ҳамқолаб бо дигар категорияҳои фразеологӣ» ба муайян намудани муносибат, шабоҳат ва фарқиати воҳидҳои фразеологӣ ҳамқолаб аз муродифот ва мутазодоти фразеологӣ бахшида шудааст.

Дисертатсияи Одинаев Саидахмад Полвонович «Воҳидҳои фразеологӣ ҳамқолаб дар забони адабии муосири тоҷик» таҳқиқоти анҷомёфтаи илмӣ дар соҳаи забоншиносии муосир мебошад.

Дар баробари мувафакқиятҳо дар дисертатсияи ва фишурдаи он баъзе камбудихо ба назар мерасанд:

1. Дар охири баъзе аз бобу фаслҳо хулоса ва ҷамъбасти дида намешавад. Ҳуб мешуд, ки агар дар охири ҳар як фасл натиҷаи он ба таври хулоса оварда мешуд.

2. Баъзан дар дисертатсия ва фишурдаи он хатоҳои имлоӣ, техникӣ ва услубӣ ба назар мерасанд.

3. Агар истинод ба сарчашмаҳои илмии истифодашуда ба таври алоҳида дода мешуданд беҳтар мебуд, ҳол он ки онҳо дар рӯйхати умумии адабиёти истифодашуда оварда шудаанд.

4. Ҳангоми таҳияи библиография ба баъзе камбудихо роҳ дода шудааст, аз ҷумла саҳифаҳои адабиёти илмӣ оварда нашудааст

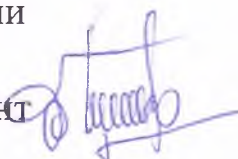
Автореферат ва мақолаҳои нашркардаи дисертант ба

дараҷаи кофӣ мундариҷаи асосии диссертатсияро инъикос менамоянд.

Умуман, камбудихои зикршуда, ба ҳеҷ ваҷҳ қимати назариявӣ ва амалии диссертатсияро коста намегардонанд. Кори диссертатсионии Одинаев Саидахмад Полвонович «Воҳидҳои фразеологӣи ҳамқолаб дар забони муосири тоҷик» тадқиқоти анҷомёфтаи илмӣ мебошад ва дар ҳаллу фасли масъалаи нисбатан мубраму гуногунҷабҳаи фразеологияи тоҷик – сохтор ва маънои воҳидҳои фразеологӣи ҳамқолаби забони тоҷикӣ саҳми боризе дорад ва муаллифи он пурра барои гирифтани дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Декани факултети лингвистика ва шабакаҳои телекоммуникатсионии Донишгоҳи давлатии Данғара, номзади илмҳои филологӣ, дотсент

Қодиров Д.С.

Сана 7 декабри соли 2019

Суроға: 735320, н.Данғара, к. Марказӣ 25

тел.: (+992) 833122-28-06

e-mail: dddangara_2013@mail.ru

Сайт: www.dsu.tj

e-mail: kodirov_8080@mail.ru, тел. (+992) 931 33 07 77

Имзои Д.С. Қодировро тасдиқ мекунам

Сардори шӯъбаи кадрҳо

ва коргузори Донишгоҳи

давлатии Данғара

Ҷабборӣ Н.Ҷ.